

Abstract. The article examines the peculiarities of exercising the right of joint ownership and joint partial ownership, in particular their differences in legal regime, the procedure for exercising co-owners' rights, and the alienation of a share. Formal-legal, systemic, and comparative legal research methods were applied. The provisions of civil, family, and corporate legislation, as well as case law, were analyzed. The key differences between the types of joint ownership, the specifics of exercising the pre-emptive right of purchase, and the consequences of its violation are identified. Scientific and practical recommendations for improving legal regulation are formulated.

Keywords: joint ownership, shared ownership, joint joint ownership, pre-emptive right, share alienation.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Сімейний Кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
3. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст. 69.
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 травня 2022 року у справі № 520/2224/19-ц. *ПРОТОКОЛ. Юридичний інтернет-ресурс*. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_17_05_2022_roku_u_spravi_520_2224_19/ (дата звернення 01.03.2026).
5. Порухення переважного права учасника ТОВ і способи захисту цього права обговорили представники ВС на тематичному заході. *Судова влада України*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1776793/> (дата звернення 07.03.2026).
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 01 вересня 2022 року у справі № 245/9244/17. *ПРОТОКОЛ. Юридичний інтернет-ресурс*. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_01_09_2022_roku_u_spravi_245_9244_17/ (дата звернення 10.03.2026).
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 червня 2020 року в справі № 638/18231/15-ц. *ЗАКОН ONLINE*. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/90458942> (дата звернення 15.03.2026).
8. Постанова Верховного Суду від 7 жовтня 2020 року у справі № 752/7501/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92315296> (дата звернення 20.03.2026).

УДК 342.9:340.124

ДИСБАЛАНС РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Є. С. Грабова, А. Є. Краковська

Анотація. У статті досліджено проблеми реалізації повноважень територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки в умовах воєнного стану, зокрема дисбаланс між мобілізаційними та соціальними функціями. Застосовано методи аналізу нормативно-правових актів, судової практики, порівняльно-правовий і системний методи дослідження. Виявлено основні проблеми діяльності ТЦК та СП: порушення процедур мобілізації, недоліки ведення військового обліку, зловживання під час медичних оглядів, а також недостатню ефективність соціальної підтримки громадян. Запропоновано шляхи вдосконалення роботи ТЦК та СП, зокрема через запровадження незалежної медичної експертизи та інституту соціального навігатора.

Ключові слова: повноваження територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, дисбаланс повноважень, орган військового управління, військовий облік, мобілізаційні заходи, контроль, соціальна підтримка, судова практика.

Вступ. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 р. кардинально змінило підходи до організації мобілізаційних процесів, комплектування Збройних Сил України і соціального захисту військовослужбовців та їхніх сімей. Центральну роль у цьому процесі стали відігравати територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП) – органи, на які покладено не лише завдання мобілізації, а й широкий спектр соціальних, кадрових, облікових і координаційних функцій. Проте на практиці діяльність цих центрів супроводжується значним дисбалансом у реалізації повноважень: одні функції виконуються надмірно активно, інші – формально або з численними порушеннями.

Проблема полягає у тому, що, попри зростання ролі ТЦК та СП у системі національної безпеки, ефективність їхньої роботи залишається нерівномірною. Частина повноважень, як-от

ведення військового обліку чи організація мобілізаційних заходів, виконується з гіперактивністю, часто без належного контролю за законністю дій. Водночас інші, не менш важливі напрями, як-от надання соціальної підтримки, оформлення пенсійних документів, забезпечення комунікації з родинами військовослужбовців, проведення медичних оглядів та психологічного відбору – залишаються на периферії уваги через перевантаження системи, кадровий дефіцит та низький рівень міжвідомчої взаємодії.

У сучасних умовах воєнного стану ця диспропорція призводить до поглиблення недовіри населення до ТЦК та СП, створює ризики для правового забезпечення громадян і демотивує військовозобов'язаних. Актуальність дослідження полягає у необхідності комплексного аналізу проблем реалізації функцій ТЦК та СП, виявленні причин їхньої неефективності та пошуку шляхів оптимізації роботи цих структур у контексті воєнних викликів і післявоєнного реформування сфери оборони.

Метою статті є визначення ключових проблем у виконанні повноважень територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, аналіз причин дисбалансу між мобілізаційним та соціальним складником їхньої діяльності, а також окреслення можливих напрямів підвищення ефективності роботи цих органів у сучасних умовах.

Основний розділ. У зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії на територію України та введенням воєнного стану особливої актуальності набули питання організації мобілізаційних процесів і соціального забезпечення військовозобов'язаних, якими займаються територіальні центри комплектування та соціальної підтримки. Задумані як багатофункціональні установи, ТЦК мали поєднувати в собі, здавалося б, різноспрямовані функції – від мобілізації до соціальної підтримки ветеранів. Проте на практиці це виявилось найбільшою проблемою системи. Замість гармонійного поєднання обов'язків спостерігається чіткий перекосяк, коли один напрям роботи повністю підпорядковує собі інший.

Згідно з положенням про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, ТЦК та СП мають низку повноважень, які поєднують у собі завдання з комплектування армії із соціальним супроводом військовослужбовців та їхніх родин. Основним завданням ТЦК є організація призову на військову службу та проведення мобілізаційних заходів. Центри відповідають за ведення військового обліку, формують Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів, а також здійснюють відбір кандидатів для служби за контрактом. Вони організують роботу медичних комісій, проводять професійно-психологічний відбір та забезпечують відправлення мобілізованих до військових частин. Окремим напрямом діяльності ТЦК є соціальна підтримка. Центри займаються оформленням документів для призначення пенсій військовослужбовцям, організують виплати компенсацій, надають соціально-психологічну допомогу сім'ям загиблих, а також сприяють у реалізації прав ветеранів війни. В їхні обов'язки також входить організація поховань загиблих воїнів, вручення державних нагород та ведення обліку осіб, які мають право на пільги [1].

Система ТЦК функціонує на трьох рівнях: районні центри безпосередньо взаємодіють з громадянами, проводять первинний облік та надають соціальні послуги, обласні ТЦК координують діяльність районних центрів, організують медичні огляди та взаємодіють з місцевими органами влади, а центральні органи відповідають за стратегічне планування та контроль за дотриманням законодавства. Така багатофункціональність теоретично має забезпечувати комплексний підхід до управління людськими ресурсами в оборонній сфері, поєднуючи оперативність у виконанні мобілізаційних завдань із наданням якісної соціальної підтримки, проте на практиці реалізація цих функцій супроводжується значними складнощами та дисбалансом. Якщо подивитися, як працюють ТЦК зараз, то видно чітку картину: вони наче розділилися на дві нерівні частини. Війна створила жорстку ієрархію пріоритетів, де завдання, пов'язані з виконанням плану мобілізації, виконуються за будь-яку ціну, часто шляхом порушення правових норм, тоді як соціальні функції де-факто визнані другорядними та виконуються частково або не виконуються взагалі. Проблема також полягає в тому, що навіть «пріоритетні» завдання не завжди реалізуються так, як потрібно та зазначено в законодавстві.

Наприклад, одним із таких слабких місць у діяльності ТЦК та СП є недосконалість системи військового обліку, зокрема ведення Єдиного державного реєстру призовників, військово-

зобов'язаних та резервістів. Незважаючи на формальне існування централізованої бази даних, на практиці система стикається з низкою системних вад, що перешкоджають її ефективному функціонуванню. Насамперед це численні помилки в Реєстрі «Оберіг», які стосуються як персональних даних громадян (ім'я, місце реєстрації), так і інформації про їхній статус. Часто зустрічаються випадки, коли дані громадян не відповідають дійсності, відсутні або не оновлені. Як зазначає інтернет-видання «Дзеркало тижня» [2], такі технічні помилки створюють серйозні перешкоди для громадян, які стикаються з неможливістю оновити свої дані або отримати необхідні документи. Багато громадян опиняються в ситуації, коли вони не можуть ні виправити помилку в реєстрі, ні отримати послуги через її наявність. Тисячі чоловіків не отримують повістки через помилки в реєстрі, але при цьому вони не можуть легалізувати свій статус, оскільки система вважає їх такими, що перебувають на обліку. Це створює порочне коло, коли людина не може ні отримати повістку, ні офіційно виїхати, ні отримати послуги. Також на практиці часто трапляються випадки, коли працівники територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки взагалі відмовляють громадянам в оновленні даних у реєстрі. Особливо проблемними є ситуації, коли працівники центрів не визнають дійсність наданих довідок ВЛК про непридатність до служби, вимагаючи повторного проходження медичного огляду, що є незаконним, якщо громадянин має оригінальні документи, які підтверджують його стан здоров'я. Такі дії та поведінку складно назвати добросовісним виконанням своїх повноважень.

Поряд із вадами ведення облікових даних не менш значною проблемою в діяльності ТЦК виявляється організація мобілізаційних процесів – ще одна пріоритетна під час воєнного стану функція. Саме в цій сфері найбільш яскраво проявляється розрив між формально встановленими процедурами та їх практичною реалізацією. Так, від початку повномасштабного вторгнення й донині швидко поширюється практика масового позапроцесуального вручення повісток, відомої в суспільстві як «бусифікація». Це явище передбачає вручення повісток із грубими порушеннями встановленої законодавством процедури – часто не за місцем офіційної реєстрації, без належного документообігу та без дотримання гарантій прав громадян. Як зазначає речник Полтавського обласного ТЦК Роман Істомін, існує принципова різниця між тим, як має працювати система згідно із законом, і тим, як вона функціонує на практиці. Відповідно до положення, затвердженого Кабінетом Міністрів, ТЦК – орган військового управління, що забезпечує виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації [1]. Як визнає сам представник ТЦК, ця система в Україні, на жаль, не працює. Замість чіткої адміністративної процедури ми спостерігаємо ситуацію, коли працівники центрів явно перевищують свої повноваження, займаючись полюванням на так званих «ухилянтів» [3]. А іноді можна зустріти іншу крайність, коли повістки взагалі не видаються певним особам через тісні стосунки з керівниками відповідних органів. Так, нещодавно Державне бюро розслідувань завершило розслідування щодо начальника Черкаського об'єднаного міського територіального центру комплектування та соціальної підтримки, який, перевищуючи свої службові повноваження, незаконно приймав рішення про непризов та анулювання повісток деяким чоловікам, що негативно вплинуло на забезпечення комплектування підрозділів [4]. Судова практика на прикладі постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 05.02.2025 у справі № 160/2592/23 показує, що подібні мобілізаційні заходи ТЦК дійсно вважаються протиправними. Було розглянуто ситуацію, де громадянин оскаржував свій призов через відсутність медичного обстеження. Суди першої та апеляційної інстанцій, з якими погодився Верховний Суд у цій частині, однозначно визнали протиправними дії ТЦК та СП щодо призову особи на військову службу без проведення медичного огляду та висновку ВЛК про придатність. Суд також наголосив, що згідно зі статтею 23 Закону «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», призову підлягають лише ті військовозобов'язані, які визнані придатними за станом здоров'я. Відсутність документів, що підтверджують проходження ВЛК, позбавляє ТЦК правових підстав для висновку про придатність особи до служби. Водночас ця справа демонструє складність реального відновлення прав особи, яку вже призвали. Хоча дії ТЦК щодо призову були визнані протиправни-

ми, Верховний Суд скасував рішення попередніх судів у частині зобов'язання військової частини звільнити позивача зі служби. Суд мотивував це тим, що процедура призову є незворотною (такою, що вже відбулася), а перелік підстав для звільнення у статті 26 Закону «Про військовий обов'язок і військову службу» є вичерпним і не містить підстави «порушення процедури призову» [5]. Отже, судова практика показує таку ситуацію: факт порушення з боку ТЦК визнається державою, але ефективного механізму негайного відновлення прав для громадянина (повернення до цивільного життя) наразі не існує. Це ще раз підкреслює критичну необхідність дотримання законності саме на етапі мобілізаційних заходів, оскільки наслідки помилок ТЦК мають фактично невідворотний характер.

Діяльність військово-лікарських комісій, які є ключовим елементом у системі прийняття рішень щодо придатності громадян до військової служби, є ще одним яскравим прикладом того, як невідповідально виконуються деякі прямі повноваження виконавчого органу. З одного боку, це недбале або некваліфіковане визначення стану здоров'я, що призводить до призову обмежено придатних або взагалі непридатних до служби осіб. Ця проблема часто є наслідком перевантаженості лікарів-експертів, недостатньої технічної оснащеності комісій або нечіткості нормативних критеріїв. Наслідки таких помилок є тяжкими як для обороноздатності держави, яка отримує нездатних до належного виконання обов'язків військовослужбовців, так і для самого громадянина, чиє здоров'я може бути непоправно пошкоджене. З іншого боку, існує протилежна крайність – навмисне неправильне визначення стану здоров'я з метою незаконного відстрочення або звільнення від служби. Наприклад, нещодавнє затримання кількох медиків на Чернігівщині за підозрою в організації корупційної схеми з продажу рішень про непридатність, свідчить про наявність організованих механізмів обходу закону [6]. Аналогічний приклад з Буковини, де керівника ВЛК було притягнуто до суду за продаж фіктивних довідок про непридатність [7], демонструє, що проблема має не випадковий, а системний характер. Ці факти вказують на глибокий дисбаланс між наданими ВЛК повноваженнями та ефективним внутрішнім і зовнішнім контролем за їх реалізацією. Відсутність прозорості, незалежного аудиту медичних рішень та ефективної системи перевірок створює середовище, сприятливе для зловживань.

Нарівні з проблемами в інших сферах дисбаланс у діяльності територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки яскраво виявляється в недостатньо ефективній реалізації функції соціального захисту та підтримки. Однією з найгостріших проблем є значна бюрократизація процедур та затримки у виплаті належних пільг і компенсацій. Ідеальна модель передбачає, що громадянин звертається до ТЦК та СП і отримує комплексну підтримку на місці. Соціальний працівник має активно консультувати людину щодо всіх належних їй пільг, допомагати скласти необхідні заяви та самостійно направляти запити до інших держустанов, а замість збору довідок має працювати принцип міжвідомчого електронного документообігу, і громадянину залишається лише подати заяву та отримати результат у чітко обумовлений строк. На жаль, реальна ситуація виглядає дещо інакше. У ТЦК часто не надають роз'яснень щодо повного переліку доступних пільг, а співробітники обмежуються лише прийомом паперів без подальшого супроводу. Черги, необхідність отримувати довідки з інших міст та відсутність єдиної бази даних створюють додаткові перешкоди. Через це багато громадян відмовляються від належних їм виплат, не маючи ресурсів та належних знань для отримання того, що їм потрібно. З цього ж випливає інше завдання, яке територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, певно, не вважають достатньо важливим. Багато громадян недостатньо обізнані щодо належних їм прав, гарантій та пільг, а ТЦК та СП, як основний «провідник» у цій сфері, нехтує своїми обов'язками, не здійснюючи активної роз'яснювальної роботи. Часто пряме спілкування з громадянами зводиться лише до формального прийому документів без надання вичерпних консультацій чи роз'яснення алгоритмів подальших дій. Як наслідок, соціально вразливі категорії населення залишаються один на один зі своїми проблемами, не маючи зрозумілого механізму для їх вирішення через уповноважені органи. Така пасивність у соціальній підтримці свідчить про перекося у виконанні повноважень ТЦК та СП на користь адміністративно-комплектувальних функцій у шкоду соціальній.

Проведений аналіз підтверджує наявність глибокого дисбалансу у реалізації повноважень територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. Цей дисбаланс проявляється у суттєвому перекосі між адміністративно-організаційними та соціально-підтримуючими функціями установ та неналежним виконанням обох цих функцій. Соціологічні дані, представлені Любомиром Мисівом, яскраво ілюструють різницю у сприйнятті суспільством різних організацій у системі оборони. Числа є надзвичайно показовими: в той час як до ЗСУ загалом та військовослужбовців на передовій довіра залишається вкрай високою (91–96 %), рівень довіри до ТЦК є катастрофічно низьким – лише 29 % [8]. Цей контраст свідчить про те, що суспільство чітко розмежовує безпосередніх захисників на фронті та установу, що реалізує повноваження з комплектування та соціальної підтримки. Довіра втрачається саме через неефективну реалізацію ТЦК своїх повноважень – як у сфері комплектування (зокрема мобілізації), так і у сфері соціального забезпечення ветеранів та їхніх родин.

Для подолання системної кризи ТЦК необхідно поєднати відновлення довіри суспільства з підвищенням ефективності роботи центрів, зокрема у сфері соціальної підтримки, медичної експертизи та комплектування підрозділів. Щодо вирішення цих проблем можна звернутись до досвіду іноземних держав. Так, наприклад, щодо медицини – у Великій Британії функціонує Independent Medical Expert Group (IMEG) – незалежна медична експертна група, створена для надання об'єктивних медичних консультацій у системі компенсацій військовослужбовцям (Armed Forces Compensation Scheme). Група формується з провідних медичних фахівців різних спеціальностей, незалежних лікарів, які не працюють у Міністерстві оборони і не є військовими. Вони перевіряють, чи медичні рішення щодо ветеранів та військовослужбовців приймаються на основі сучасної науки і є справедливими. Запровадження аналогічної незалежної експертної структури при ТЦК могло б значно підвищити рівень довіри до медичної експертизи [9]. Натомість у США існують програми, які створені спеціально для допомоги ветеранам та членам їхніх сімей в отриманні соціальної допомоги, виплат та пільг. Програма Supportive Services for Veteran Families (SSVF) має посаду «Health Care Navigator», в основні обов'язки якого входить допомагати ветерану знайти інформацію про пільги щодо охорони здоров'я, координацію лікування, освітні ресурси, працювати з різними медичними та соціальними службами [10]. У штаті Мічиган є програма «Veteran and Military Family Navigator Program», створена, щоб допомогти ветеранам і їхнім сім'ям знайти доступ до ресурсів: охорони здоров'я, житла, служб підтримки, освіти, працевлаштування. Це дуже наземна, практична допомога, щоб не потонути у бюрократії [11]. Користуючись цим досвідом, можна зняти напруження з центрів комплектування, запровадивши посаду соціального навігатора в українських ТЦК.

Висновки. В умовах повномасштабної війни ефективна робота територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки набуває критичного значення для безпеки держави та добробуту громадян, але існуючу на сьогодні диспропорцію у їх діяльності створює серйозні загрози обороноздатності України та потребує вирішення. Для подолання системної кризи ТЦК необхідно поєднати відновлення довіри суспільства з підвищенням ефективності роботи центрів, зокрема у сфері соціальної підтримки, медичної експертизи та комплектування підрозділів. Пропонуємо використати позитивний досвід Великої Британії та США і запровадити незалежні експертні структури при ТЦК (як у Великій Британії) для значного підвищення рівня довіри до медичної експертизи, а також запровадити посаду соціального навігатора в українських ТЦК (як у США) для зняття напруження на центри комплектування. Для ефективної роботи навігатори мають бути включені в міжвідомчу взаємодію, маючи змогу оперативно отримувати інформацію з різних державних реєстрів та баз даних. Це дасть їм змогу швидко перевіряти статус заявок і вчасно втручатися у випадку затримок. До того ж, щоб система запрацювала, необхідно розробити чіткі стандарти роботи навігаторів, забезпечити їх необхідними ресурсами та надати повноваження для ефективного вирішення проблем тих, хто звертається по допомогу.

Щодо проблеми перевищення працівниками ТЦК своїх повноважень та позапроцесуального вручення повісток, цей процес також треба врегулювати, наприклад, через запрова-

дження обов'язкової відеофіксації процесу вручення повісток із подальшим архівуванням записів – це дасть змогу створити прозорий механізм контролю за дотриманням процедур та запобігатиме можливим зловживанням. Також важливим рішенням було б посилити персональну відповідальність керівників ТЦК за дотриманням законодавства їхніми підлеглими, у тому числі через впровадження жорсткішої дисциплінарної та адміністративної відповідальності за порушення встановлених процедур.

Abstract. The article examines the problems related to the implementation of the powers of Territorial Recruitment and Social Support Centers under martial law, with particular attention to the imbalance between their mobilization and social functions. The study applies methods of analysis of legal and regulatory acts, judicial practice, as well as comparative legal and systemic research methods. The main issues identified include violations of mobilization procedures, deficiencies in military record-keeping, abuses during medical examinations, and the insufficient effectiveness of social support for citizens. The article proposes ways to improve the functioning of these centers, in particular through the introduction of independent medical expertise and the institution of a social navigator.

Keywords: Powers of Territorial Recruitment and Social Support Centers; imbalance of powers; military administration body; military registration; mobilization measures; control; social support; judicial practice.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-п#Text> (дата звернення: 09.10.2025).
2. Ігітян А. Помилка в даних в системі «Оберіг»: як внести зміни. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/war/pomilka-v-danikh-v-sistemi-oberih-jak-vnesti-zmini.html> (дата звернення: 09.10.2025).
3. «Взагалі не мають ловити ухлянтів»: у ТЦК розповіли про обов'язки своїх працівників. *Новини України – останні новини України сьогодні – УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/society/vzagali-ne-mayut-loviti-uhilyantiv-u-tck-rozpozvili-pro-obov-yazki-svojih-pracivnikiv-13006881.html> (дата звернення: 09.10.2025).
4. ДБР завершило досудове розслідування щодо начальника Черкаського об'єднаного міського ТЦК та СП, який зривав мобілізаційний план – Державне бюро розслідувань. *Головна – Державне бюро розслідувань*. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-zavershilo-dosudove-rozsliduvannya-shhodo-nachalnika-cherkaskogo-obednanogo-miskogo-tck-ta-sp-yakij-zrivav-mobilizacijnij-plan> (дата звернення: 09.10.2025).
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 05.02.2025 у справі № 160/2592/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124951202> (дата звернення: 10.03.2026).
6. Шапошніков Д. 8 000 доларів за непридатність до військової служби на ВЛК: правоохоронці затримали угруповання підозрюваних. *Суспільне Чернігів*. URL: <https://suspilne.media/chernihiv/1033255-8-000-dolariv-zanepriyatnist-do-vijskovoї-sluzbi-na-vlk-pravoohoronci-zatrimali-ugrupuvanna-pidozruvanih/> (дата звернення: 09.10.2025).
7. На Буковині за матеріалами ДБР судитимуть голову ВЛК та його спілника за «платне» оформлення фіктивних медичних довідок – Державне бюро розслідувань. *Головна – Державне бюро розслідувань*. URL: <https://dbr.gov.ua/news/na-bukovini-za-materialami-dbr-suditimut-golovu-vlk-ta-jogo-spilnika-za-platne-oformlennya-fiktivnih-medichnih-dovidok> (дата звернення: 09.10.2025).
8. Мисів Л. Рівень довіри до ЗСУ не падає, а до мобілізації ставлення неоднозначне. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/sotsiolog-lyubomir-misiv-riven-doviri-zsu-1735574797.html> (дата звернення: 09.10.2025).
9. Appointment details – Independent Medical Expert Group (IMEG) – Chair – Apply for a public appointment. *Search and apply – Apply for a public appointment – GOV.UK*. URL: https://apply-for-public-appointment.service.gov.uk/roles/8689?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 09.10.2025).
10. SSVF Overview. *Veterans Affairs*. URL: <https://www.va.gov/homeless/ssvf/ssvf-overview> (дата звернення: 09.10.2025).
11. *Health & Human Services. Veteran Navigators*. URL: <https://www.michigan.gov/mdhhs/keep-mi-healthy/mentalhealth/veteran-navigators> (дата звернення: 09.10.2025).